

MARTIN MOSEBACH

21

POPOTOVANJE V DEŽELO
KOPTSKIH MUČENCEV

Prevedla Tadeja Petrovčič Jerina

ZALOŽBA
DRUŽINA

VSEBINA

ENAINDVAJSETERICA KOPTSKIH MUČENCEV 8

1 – KIRJOLOS

GLAVA SVETEGA KIRJOLOSA 11

2 – SAMUEL (STAREJŠI)

O ČEM NE PIŠEM IN O ČEM PIŠEM 17

3 – DŽABER

VIDEO POSNETEK 25

4 – BIŠOJ

POGOVOR O MUČENIŠTVU 37

5 – SAMUEL

ŠKOF MUČENCEV 45

6 – EZAT

ROMARSKA CERKEV MUČENCEV 57

7 – MILAD

VAS MUČENCEV 65

8 – SAMEH

HIŠE MUČENCEV 71

9 – LUKA

PRI DRUŽINAH MUČENCEV 81

10 – MINA

OLJE SVETEGA MENASA 99

11 – MATTHEW

KOPT MATTHEW 109

12 – ISAM

ABUNA BOLA IN ABUNA TIMOTHEUS 119

13 – DŽIRDŽIS (STAREJŠI)

LITURGIJA MUČENCEV 131

14 – ABANUB

BEG V EGIPT 149

15 – DŽIRDŽIS (MLAJŠI)

SLOG HIERARHIJE 157

16 – MADŽED

ROMANJE V SAMOSTANE 165

17 – HANI

STARI IN NOVI ČUDEŽI 179

18 – MALAK (STAREJŠI)

PRI MOKATAMSKIH ZABALINIH 187

19 – MALAK (MLAJŠI)

KOPTSKA FANTAZIJA 195

20 – TAVADROS

NOVI KAIRO – FATAMORGANA 201

21 – JUSEF

MANJŠINA IN VEČINA 209

NEVIDNA VOJSKA MUČENCEV.

EPILOG 215

ZAHVALE 221

**ENAINDVAJSETERICA KOPTOV,*
KI SO 15. FEBRUARJA 2015 UMRLI
MUČENIŠKE SMRTI**

Kirjolos Bušra Favzi, rojen 11. novembra 1991 v vasi Ur pri Samalutu

Samuel (starejši) Alham Wilson, rojen 14. julija 1986 v vasi Ur pri Samalutu

Džaber Munir Adli, rojen 25. januarja 1992 v vasi Menbal pri Mataju

Bišoj Stefanos Kamel, rojen 4. septembra 1990 v vasi Ur pri Samalutu

Samuel (mlajši) Stefanos Kamel, rojen 26. novembra 1992 v vasi Ur pri Samalutu

Ezat Bušra Jusef, rojen 14. avgusta 1982 v vasi Dafaš pri Samalutu

Milad Makin Zaki, rojen 1. oktobra 1988 v vasi Ur pri Samalutu

Sameh Salah Faruk, rojen 20. maja 1988 v vasi Menkarios pri Samalutu

Luka Nagati Anis, rojen januarja 1987 v vasi Mašat Mankatin pri Samalutu

Mina Fajez Aziz, rojen 8. oktobra 1991 v vasi Ur pri Samalutu

Matthew Ajariga iz Gane

* Beseda kopt, pisana z malo začetnico, označuje versko, z veliko (Kopt) pa narodnostno pripadnost (op. pr.).

- Isam Badar Samir**, rojen 15. aprila 1990 v Helmiji
- Džirdžis (starejši) Samir Medžali**, rojen 1. oktobra 1991
v vasi Samsun pri Samalutu
- Abanub Ajat Šahata**, rojen 22. julija 1991 v vasi Ur pri
Samalutu
- Džirdžis (mlajši) Milad Seniut**, rojen 17. decembra 1992
v vasi Ur pri Samalutu
- Madžed Seliman Šehata**, rojen 24. avgusta 1973 v vasi Ur
pri Samalutu
- Hani Abd el Mesiah**, rojen 1. januarja 1982 v vasi Ur pri
Samalutu
- Malak (starejši) Farag Ibrahim**, rojen 1. januarja 1984
v vasi Subi pri Samalutu
- Malak (mlajši) Ibrahim Seniut**, rojen 9. septembra 1986
v vasi Ur pri Samalutu
- Tavadros Jusef Tavadros**, rojen 16. septembra 1968 v vasi
Ur pri Samalutu
- Jusef Šukri Junan**, rojen 2. junija 1990 v vasi Ur pri
Samalutu

Opomba k imenom: egiptovsko izročilo ne pozna priimkov, kakor jih uporabljamo na Zahodu. Ime je sestavljeno iz osebnega, očetovega in dedovega imena. Pri osebnostih, ki so znane zunaj državnih meja, očetovo ime pogosto uporabijo namesto zahodnjaškega priimka.

1

GLAVA SVETEGA KIRJOLOSA

Pritegnila me je podoba na naslovnici nekega časopisa: prikazuje glavo mladeniča, očitno iz južnih krajev, ovito s kosom oranžnega blaga. Vitek fant temnejše polti z nizko segajočim lasiščem in ne prav gosto brado, s pol priprtimi očmi; skozi rahlo odprte tanke ustnice je videti malo zob. To ni smehljaj, prej znamenje globokega olajšanja, pri katerem se usta nehote razprejo v vdih ali izdih. Potem pa sem ugotovil, da me je izrez slike zavedel. Ni mi bilo takoj jasno, da je glava ločena od telesa. Iz potez namreč ni bilo mogoče razbrati, da je bil človek žrtev nasilja – če se je obraz med obglavljenjem zakrčil, če sta se na njem pokazala bolečina in strah, potem sta takoj ob smrti spet izginila. Slika prikazuje trenutek tik po zločinu. Je izsek video posnetka, ki so ga posneli morilci sami, da bi si zagotovili dokaz svojega dejanja in z njim ustrahovali ves svet. Vendar pa slika, vzeta iz zaporedja, sploh ni strah zbujajoča. To še ni glava mrtveca. Videti je, kakor bi po obglavljenju ohranila drobec zavesti in topline, večnostni trenutek sanj in sna, v katerem dokončnost tega, kar se je pravkar zgodilo, sploh ni več pomembna.

Prekinitiv življenjskih tokov je v svoji okrutnosti že privedla do novega stanja, daleč proč od vsega preteklega. Celotno mladeničevo življenje je zdaj zaobseženo v njegovi

glavi, od koder bo prav tako kmalu odteklo, vendar se v tem, v podobo ujetem trenutku, še vedno zdi otipljivo.

Zdaj tudi že poznam njegovo ime: Kirjolos Bušra Favzi, rojen 11. novembra 1991 v zgornjeegiptovski vasi Ur v škofiji Samalut. Njegov krstni zavetnik je bil sveti Ciril Aleksandrijski, ki je v 5. stoletju na efeškem koncilu močno prispeval k temu, da so Jezusovo mater poimenovali *Theótokos*, Božja Mati. Za razliko od Cirila Aleksandrijskega pa Kirjolos za življenja ni imel niti najneznatnejše vloge v egiptovskem javnem življenju. Bil je eden premnogih, ki v svoji deželi ne najdejo dela. Vendar to ni bila ovira, da ne bi bil tudi sam, tako kakor njegov vzvišeni zavetnik, prištet med svetnike Koptske pravoslavne cerkve. Le dva tedna po pokolu je Tavados II., papež velikega mesta Aleksandrija, njegovo ime vnesel v *sinaksarij*, liturgični seznam koptskih mučencev; njegovo podobo bodo častili na ikonah.

Na video posnetku z dne 15. februarja 2015, ki prikazuje usmrnitev njega in dvajseterice njegovih tovarišev, sem ga nato videl živega: pokončno poklekne pred svojega rablja. Videti je miren; njegov pogled je neprizadeto usmerjen na obalo pred njim, kakor bi jo hotel še enkrat zaobjeti. Medtem sem prišel tudi do njegove slike iz potnega lista, najverjetneje iz leta 2009. Kirjolos je bil takrat vojak, na njegovi baretki iz črne klobučevine je kovinski orel s črno-belo-rdečo trobojnico egiptovske republike. S fotografije obraza se vidi, da je imel levo veko paralizirano in mu je deloma prekrivala oko, kar pa očitno ni bila ovira za nabor. Tudi na tej sliki se mu vidi nekaj zob, čeprav ima usta zaprta.

Zgodovina krščanstva beleži številna obglavljenja. Odsekana glava Jezusovega predhodnika Janeza Krstnika se pojavlja na mnogih poslikavah in mozaikih, ki so postali

predmet umetnostne obravnave. Krstnika so obglavili še pred Jezusovim križanjem; ob glavo je bil po volji razjarjene kraljice. Sledil mu je apostol Pavel, ki si je kot rimski državljani upal terjati pravico do obglavljenja, da mu je bila prihranjena sužnjem namenjena smrt z mučenjem. Pozneje so za vero v Jezusa Kristusa padale številne glave, celo v krščanskih deželah – spomnimo se Tomaža Moora v Angliji pod kraljem Henrikom VIII. ali Aleksandra Schmorella, ki je bil kot član organizacije Bela vrtnica obglavljen med drugo svetovno vojno in ga je za svetnika razglasila Ruska pravoslavna cerkev zunaj Rusije.

Vendar so vse te podobe od nas precej oddaljene, saj spadajo v neki drug čas, ki nam je komaj še razumljiv. Očitno se okrutnost njihove smrti in njihova trdna, celo trdovratna izpoved vere ujemata in se nam zdita podobno srhljivi. Mar ni zahodni svet s svojo pripravljenostjo za razpravo in dialog že zdavnaj presegel tovrstnih življenjsko ogrožajočih nasprotij? Živimo v času doslednega pozasebljenja vere in želimo, da se podreja posvetnim zakonom. Družba soglasno zavrača prozelitizem in versko gorečnost. Mar vse to res ni odpravilo neizprosne izbire med izpovedjo vere in smrtjo ali odpovedjo veri in življenju?

A fotografija Kirjolosove odsekane glave in video posnetek, ki prikazuje odsekane glave njegovih tovarišev, sta stara šele nekaj let. Kaj pomeni ta anahronizem? Nam morda sporoča, da je bilo naše pojmovanje zgodovinskega razvoja utvara? Da mučeništvo in krščanstvo spadata skupaj v vsakem zgodovinskem obdobju in da bodo mučenci obstajali, dokler bodo obstajali kristjani?

Glava na naslovnici revije mi ne da miru. Ko sem se pozanimal za fotografijo, mi je vznemirjeni urednik povedal,

da se je veliko bralcev nad njo zgražalo. Jaz pa sem jo hotel imeti pri sebi – izrezal sem si jo in jo pogostoma dolgo motril.

Zame je bil Kirjolos prvi od umorjenih, ki je izstopil iz brezimnosti. Enaindvajseterico obglavljenih na obali blizu libijskega pristaniškega mesta Sirta vedno dojemamo kot skupino – kakor v zgodnjekrščanskem obdobju mučence tebajske legije, ki so prav tako izhajali iz Egipta. Samo eden od njih ni bil Kopt, temveč je bil, kakor zdaj vemo, iz zahodnoafriške Gane. Ker pa ga imajo kopti od njegove smrti dalje za svojega, bom tudi sam na teh straneh vedno govoril o »enaindvajseterih«.

Na Zahodu le malo vemo o ljudstvu Koptov in njihovem krščanstvu, ki zvesto sledi izročilu prvih apostolskih časov. Domišljavost, ki jo je rimska Cerkev od nekdanjega gojila do vzhodnih kristjanov, ki se niso podredili Rimu, zlasti katoličane še danes ovira, da bi se ozrli proti Vzhodu. Kmalu po obglavljenju enaindvajseterice sem srečal nekega nemškega kardinala. Vprašal sem ga, zakaj Katoliška cerkev ni slovesno opozorila na njihovo pričevanje za vero, kakor je Cerkev v preteklosti to vselej storila za mučence. »Saj so vendar kopti!« mi je odgovoril. Imena tega cerkvenega kneza ne bom izpostavljal, saj njegove plehke besede komajda lahko razumem kot osebno izjavo. Ali ni izrekel zgolj tega, kar podobno občutijo njemu enaki? Takrat sem sam pri sebi sklenil, da bom o koptih in še posebej o enaindvajseterih izvedel kaj več.

Kako bi se jim lahko približal in poizvedel, kako so živeli, od kod izhajajo, v kakšnih okoliščinah so odraščali? Pri številnih nekdanjih mučencih so nam znane le nezanesljive podrobnosti, ki so povezane z njihovo smrtjo; suhoparni

povzetki iz *Rimskega martirologija*, seznama svetnikov, so v vsej otipljivosti zaživali šele v krščanski umetnosti. Za enaindvajseterico to ne velja: o njihovem mučeništvu imamo video posnetek, ki ima po svojem videzu in učinku vsekakor vrednost umetnine, četudi skrajno odvratne. Je dokument in hkrati estetsko insceniran zmazek. Tako razširjen pojem umetnosti je morda neprijeten, vendar je treba priznati, da je video posnetek pripravljen učinkovito, skrbno koreografrano in barvno premišljeno. In ali ni tudi marsikje drugje meja med umetnostjo in resničnostjo nevarno zabrisana? Spreminjanje sveta v neresničnega je pri marsikom vzbudilo lakoto po pristnosti – mar to, da je kri, ki teče v gledališču, prava, ni dobrodošlo stopnjevanje?

Enaindvajseterica bi lahko s Pavlom rekla: »Tako smo postali zgled za svet, za angele in za ljudi.« A preden so za Boga in za svet postali takšen zgled, so živeli neopazno življenje revnih kmetov. Gledano nazaj je bilo vse to zgolj priprava na njihovo mučeništvo. Bi bilo mogoče v njihovih domačih vaseh še zaslutiti kaj tega? S tem namenom sem se februarja in marca 2017, dve leti po pokolu, napotil v Zgornji Egipt, od koder so se oni odpravili v Libijo s trebuhom za kruhom.

21

MANJŠINA IN VEČINA

Lastnik hotela v središču Kaira, v katerem sem preživel nekaj noči, je bil eleganten svetovljan. Za staromodni hotel iz časov angleškega protektorata je skrbel iz pietete do družinskega izročila in samo za zraven. Ukvarjal se je še z mnogimi drugimi rečmi: kot član ene največjih in najuglednejših koptskih družin, ki je zastopana tudi v *miletu*, cerkvenem svetu laikov, je dobro poznal zgodovino svoje države. Hotel je bil skorajda prazen; ko je pozno popoldne prišel preverit in videl, da ni treba nič postoriti, je v baru prisedel k meni.

»Napetosti med muslimani in kopti? Oh, glede tega se pretirava! Že od nekdanj živimo skupaj, vsi smo Egipčani, sosedje smo, med seboj trgujemo in skupaj premagujemo vse, kar doleti našo domovino. Muslimanske prijatelje pospremimo na pokopališče, tako kot oni pospremijo naše pokopnike. Kot hotelir tako ali tako z vsakim dobro shajam. Če boste sodobnega, izobraženega muslimana vprašali, kakšen odnos ima do koptov, vam bo odgovoril, da glede tega ni niti najmanjših težav. In če boste enako vprašali podobno izobraženega kopta, se bo mogoče spomnil tega ali onega, ampak saj veste, nekateri ljudje se pač vedno pritožujejo.«

Malo je pomolčal, pa spet začel.

»Ne, ne, verjemite mi, rešitev koptskega problema je danes enako oddaljena, kakor je bila pred tisoč leti.«

Govoril je smeje, kakor bi ne bilo niti najmanjšega razloga za vznemirjanje.

»Naša usoda ni nič posebnega. Na svetu je ni dežele, kjer bi bilo sožitje manjšine in večine na dolgi rok uspešno. Že tisoč štiristo let smo v položaju manjšine, zato imamo nekaj izkušenj. In pri nas se temu pridružuje še vse drugo, kar otežuje ali celo onemogoča izenačevanje.«

Besedo »*impossible*« je izgovoril malone zmagoslavno in z gornjim delom dlani narahlo dregnul v časopis. Pogovarjati sva se začela ob članku o mirovnih pogajanjih v Siriji, Izraelu in Perzijskem zalivu, a sva hitro pristala pri koptih.

»Predstavljeni si morate izhodiščni položaj: najprej sta večina in manjšina dva različna naroda. Arabci so kot osvajalci k nam pridrli iz puščave. Včasih našo usodo primerjam z usodo ameriških Indijancev – staroselcev, ki so jih angleški in španski konkvistadorji oplenili, zdesetkali, oropali jezika in odrinili na obrobje. Kar pa še ni bilo dovolj: Indijanci, tisti seveda, ki so ostali pri življenju, so ne povsem prostovoljno postali kristjani. Tudi pri nas je obstajalo in še obstaja spreobračanje v islam, kar pa je nasprotovanje samo še okrepilo, saj ga občutimo kot izdajstvo in kot grožnjo. Kristjani se ne smejo poročati z muslimani, saj bi morali otroci iz takšnega zakona nujno postati muslimani – in tako ne prihaja do mešanja med osvajalci in nami, staroselci, ki smo postali manjšina. Nasprotovanje se vedno znova osvežuje.«

Česar, kot je bilo očitno, nikakor ni obžaloval; bolj se je zdelo, da ga trdovratno upiranje njegovega naroda temu, da bi se zlilo z arabsko večino, navdaja s ponosom.

»Naslednji problem: večina manjšini očita, da ni lojalna državi, in jo ob vsaki priložnosti sumničavo obravnava kot državnega sovražnika. Pri tem nam, koptom, prav nič ne pomaga niti dejstvo, da sta nas rimska in grška Cerkev izobčili in smo se skupaj z Arabci bojevali proti križarjem: kristjani smo in kot taki potencialni sovražniki islamske večine, ki je kajpada delala in še naprej dela vse, da bi koptski manjšini karseda otežila lojalnost. Seveda je res, da so se Angleži v času protektorata pri svoji vladavini opirali predvsem na kopte. Moja družina je takrat dobro zaslužila. Pod Angleži smo lahko nekaj časa malo zadihali, kar pa smo morali pozneje krepko plačati, ko je republika spet odpravila enakopravnost. Danes pa nam očitajo, da smo ameriška peta kolona.«

Njegov nasmeh je postal nedoločen – se mu očitek nemara ni zdel povsem neutemeljen?

Zdelo se mi je, da mu moram pritrditi: »Tudi ko bi bilo to res, ne bi bilo tako nerazumljivo ...«

Zavrnil me je: »Oh, dajte no, Američani so tukaj vse samo še poslabšali.«

Potem je spet nadaljeval svojo pripoved.

»Naslednji problem: manjšina je gospodarsko uspešna, kar ji zagotavlja določen vpliv, ki se zdi večini pretiran glede na to, do kakršnega naj bi bila z ozirom na svoj delež prebivalstva upravičena. Kaj lahko iz tega sledi, vam kot Nemcu ne more biti povsem tuje. 'Bogati kopt', ki izžema revno ljudstvo, zajedavec, ki drži v rokah niti mednarodne politike – v tej deželi je to nadvse priljubljen kliše. Ob tem, da nam je domnevno vplivanje že z zakonom onemogočeno: kopti ne smejo zasedati nobenih vodilnih položajev ne v politiki ne v vojski ne v upravi; večini se zdi misel, da bi moral musliman ubogati kristjana, neznosna. Kar pa le še podžiga

predstave, da imajo kopti na skrivaj pravzaprav gromozanski vpliv. Začarani krog. In zdaj pride še egiptovska specialnost: statistika. Egiptovska vlada se zagrizeno upira temu, da bi ugotovila, koliko dejansko je koptov, in zato razširja informacijo, da predstavljamo samo osem do deset odstotkov celotnega prebivalstva ...«

»Tako navajajo tudi vsi nemški časopisi,« sem pristavil.

Posmehljivo se je zasmel.

»Vemo, da predstavljamo vsaj dvajset odstotkov Egipčanov – več nas je, kakor je vseh Skandinavcev skupaj. Bistrejši med Muslimanskimi brati so seveda takoj dojeli, da se pri takšnem številu njihove sanje o islamski državi nikoli ne bodo mogle uresničiti. A prav Muslimanski bratje so se ob velikih žrtvah uprli despotski vladavini predsednika Mubarak in se borili za demokracijo. In spet je tu problem: kopti se od demokracije ne moremo ničesar nadejati, kar se je pokazalo takoj po demokratični zmagi Muslimanskih bratov. Obsojeni smo na to, da se vedno nekako dogovorimo z vsakokratnim despotom, kar seveda ne pomeni, da nam gre dobro, a vseeno bolje, kakor kadar v demokraciji vlada večinska stranka. Naši mladi intelektualci, tudi moji sinovi, so bili ogorčeni, ko jim je naš papež hotel prepovedati, da bi se udeležili demonstracij na trgu Tahir; še bolj jezni pa so bili, ko je isti papež javno izrazil podporo novemu diktatorju. Še vedno namreč ne razumejo, da je koncept sekularne države nastal na Zahodu in da izhaja iz krščanstva – pri nas nima nikakršnih korenin. Nevarnost dogovarjanja z despotom je le v tem, da se despota vedno enkrat strmoglavijo, in se potem spet znajdemo na napačni strani – soodgovorni za vso korupcijo, nasilje in nesposobnost. Kakšna nesreča, da sedanjemu predsedniku generalu ne uspe, da bi ustavil po-

bijanje koptov in v državi spet vzpostavil splošno varnost – to ni dober znak. Če bo šlo tako naprej, bom lahko kmalu kar zaprl hotel.«

Zamišljeno je premolknil. Pogledal sem ga – toliko bi bilo še mogoče povedati, vendar je hotel zamenjati temo.

»Kakšen bi bil vaš zaključek – kaj se lahko iz tega naučimo?«

Moje vprašanje je vzniknilo iz upanja, da ima tako miren in tako razgledan mož s tako dobrim uvidom pri roki kako praktično rešitev in bo vedel za kak sprejemljiv izhod iz zapletenega položaja.

»Kaj se lahko iz tega naučimo?«

Takoj je spet postal dobre volje, kakor se za pravega hotelirja spodobi.

»Kaj se lahko iz tega naučimo? To, da človek za nobeno ceno ne sme biti del manjšine! To se lahko iz tega naučimo!«

MARTIN MOSEBACH
21, POPOTOVANJE V DEŽELO KOPTSKIH MUČENCEV

Naslov izvirnika: *Die 21, Eine Reise ins Land der koptischen Martyrer*

© 2018 by Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg

© za slovensko izdajo: Družina d. o. o., 2022

© slik: Avtor se zahvaljuje vsem, ki so mu omogočili dostop do sveta Koptov: staršem in sorodnikom enaindvajsetih za prisrčen sprejem v Uru in za fotografski material, ki so ga prijazno dali na voljo.

Prevod: Tadeja Petrovčič Jerina

Jezikovni pregled: Matic Pavlič

Strokovni pregled: p. France Šetar DJ

Oblikovanje in prelom: Pavla Bonča

Izdala in založila: Družina d.o.o.

Zanjo: Tone Rode

Naklada: 500 izvodov

Tiskano v Sloveniji

Ljubljana 2022

Knjižno delo je izšlo v okviru knjižnega programa,
ki ga sofinancira Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

271.722-34(620)"20"
271.722:343.611(612)"2015.02.15"

MOSEBACH, Martin

21 popotovanje v deželo koptskih mučencev / Martin Mosebach ; [prevod Tadeja Petrovčič Jerina]. - Ljubljana : Družina, 2022

Prevod dela: Die 21, eine Reise ins Land der koptischen Martyrer
ISBN 978-961-04-0922-9
COBISS.SI-ID 113549571

298971392
